

I. ГЕОГРАФІЯ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ

УДК 911.03

Уварова Г.Ш.

НАПРЯМКИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ І ТУРИЗМУ В СВІТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті аналізуються тенденції змін в рекреації і туризмі в світі, туристичні пропозиції окремих країн, які успішно конкурують на міжнародному ринку рекреаційно-туристичних послуг на сучасному етапі.

Ключові слова: тенденції, чинники розвитку рекреації і туризму, дестинації, глобалізація, стійкий розвиток, інновації в туризмі.

В статье анализируются тенденции изменений в рекреации и туризме в мире, туристические предложения отдельных стран, успешно конкурирующих на международном рынке рекреационно-туристических услуг на современном этапе.

Ключевые слова: тенденции, факторы развития рекреации и туризма, дестинации, глобализация, устойчивое развитие, инновации в туризме.

The article analyses trends in of recreation and tourism in the world and tourism offers of certain countries that compete successfully on the international recreational-tourist market at the present stage.

Key words: trends, growth drivers of recreation and tourism, destinations, globalization, sustainable development, innovation in tourism.

Постановка проблеми. Рекреаційно-туристична діяльність в багатьох країнах світу нині є одним з основних напрямків економічного зростання, покращення інвестиційного середовища, зміцнення соціокультурного співробітництва між регіонами. Розвиток рекреації і туризму впродовж кількох останніх десятиліть відзначається особливо високою динамічністю, що проявляється у нарощуванні основних показників, зокрема обсягу в'їзних туристів, валютних надходжень від туристичної діяльності, їх річного приросту. У довгостроковій ретроспективі міжнародні туристичні прибуття з 1950 р. й до тепер зросли майже у 40 раз. Туризм впродовж більшої частини цього періоду характеризувався безперервним зростанням і перетворився в одну з найбільших сфер економічної діяльності в світі. Тому виявлення сучасних тенденцій розвитку рекреаційно-туристичної діяльності видаються досить актуальними на тлі геополітичних, економічних і соціальних подій, що охоплюють сучасний світ, країни і регіони.

Аналіз основних джерел та публікацій. Стратегічні напрямки розвитку рекреації і туризму перебувають у постійному полі зору Всесвітньої туристичної організації (ЮН ВТО). Проблемам розвитку рекреації і туризму присвячені дослідження багатьох вітчизняних вчених. Так, геопросторові аспекти туристичної індустрії докладно проаналізовані в роботах Любіцевої О.О. Економічні чинники, що визначають

конкурентоспроможність міжнародного і національного ринків туристичних послуг, обґрунтовані Гонтаржевською Л.І. та Ткаченко Т.І. Глобальні тенденції розвитку рекреаційно-туристичних районів світу висвітлюються в роботах Сажневої Н.М. Питання динаміки розвитку українського туристичного ринку в контексті загальносвітових тенденцій знайшли відображення в наукових статтях, Пестушка В.Ю., Побоченко Л.М. та ін.

Попри існуючі наукові узагальнення, виявлення тенденцій розвитку рекреаційно-туристичної сфери та їх наслідків потребують постійної уваги. Ці аспекти визначили *мету* даного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що на стабільність розвитку рекреації і туризму в різних регіонах світу впливає цілий ряд чинників: зовнішніх і внутрішніх, статичних і динамічних, екстенсивних та інтенсивних, позитивних і негативних (гальмівних) [6]. Серед чинників, що здійснюють найсуттєвіший вплив на основні показники розвитку галузі, є стан економіки, геополітичні і медико-епідеміологічні ситуації, повторюваність несприятливих природних процесів та явищ, культурні, спортивні та інші події.

Динамічний розвиток туризму в світі впродовж останніх двадцяти років за часом співпав у цілому із сприятливим періодом світового економічного зростання [2]. Незважаючи на різні перешкоди планетарного, регіонального чи локального масштабу (природні катаклізми, техногенні катастрофи, локальні терористичні акти), туризм у зазначений період активно нарощував свої обсяги, демонструючи глобальність, сталість, інноваційність розвитку.

Глобалізація стала одним з основних трендів міжнародного туризму, яка супроводжується концентрацією значної частки ринку і впливу в руках великих компаній. Основними рисами туристичного ринку в умовах глобалізації є зміна технологій, модернізація транспортної інфраструктури, інтернаціоналізація ділової активності, створення механізму регулювання рекреаційно-туристичної сфери [4].

Здатність туризму протягом тривалого періоду часу зберігати свої кількісні та якісні показники без шкоди навколишньому середовищу на відповідній території, підтвердили тенденцію сталого розвитку галузі. Доведено, що туризм, у порівнянні з іншими галузями економіки, менш хворобливо реагує на негативні чинники, зберігаючи тенденцію до зростання і швидкого відновлення після кризи. Це підтверджують реальні показники розвитку рекреаційно-туристичної сфери протягом 1990-2010 рр. Зазначений період відрізняється позитивною динамікою основних показників, яка спостерігалася аж до 2009 р.

Найбільш результативними, на думку експертів, були 2004-2007 рр., які називають роками тривалого туристичного росту. Впродовж зазначених чотирьох років виникає багато нових центрів туризму, особливо в країнах, що розвиваються, про що свідчить частка останніх в туристичній діяльності. Вона суттєво зросла з 31 % у 1990 р. до 45% у 2007

р.[7]. Варто також нагадати, що міжнародні туристичні прибуття у 2008 р, напередодні економічної фінансової кризи, досягли 913 млн., а прибуток підвищився до 944 млрд. дол.

За даними ЮНВТО вже у 2010 р. (після найбільш важкого для туризму кризового року) спостерігається зростання туристичних прибуттів майже на 7 % [7]. Вони становлять 935 млн., що на 58 млн. більше, ніж у 2009 р. і на 22 млн. більше, ніж у 2008 р. За туристичними регіонами середній річний приріст розподілився наступним чином: в країнах Близького Сходу (+14 %), Азії (+13 %), Південної Америки (+10 %), Північної Америки (+8 %), Африки (+6 %). В європейському регіоні зафіксований суттєво нижчий, однак позитивний показник туристичних прибуттів (+3 %), а в країнах Північної Європи взагалі не спостерігалася тенденція зростання. Однією з причин цього називають виверження вулкану в Ісландії й переривання авіаційного сполучення між країнами.

Рівень доходів від туризму зріс менше, ніж рівень прибуттів. Він досяг 919 млрд. дол., що на 68 млрд. дол. більше, ніж у попередньому році. У реальних значеннях (з поправкою на коливання курсу валют та інфляції), надходження від туризму зросли на 5 %.

За витратами туристів за кордоном лідирують країни, що розвиваються. Найбільші показники продемонстрували туристи з Бразилії (+52 %), Саудівської Аравії (+28 %) та Росії (+26 %). Для розвинутих країн показник витрат зріс несуттєво – у США, Німеччині, Італії пересічно на 2 %, у Франції – на 4 %, Японії – на 7%, а у Канаді на 8 %. Закордонні витрати туристів з Великобританії, як і раніше, показали від'ємні значення (-4 %) [7].

Згідно з прогнозами ЮНВТО позитивна тенденція розвитку туризму зберігатиметься й у майбутньому. Основними чинниками зростання будуть: збільшення кількості населення, підвищення рівня життя людей, удосконалення і розширення транспортної інфраструктури, збільшення вільного часу людей. За прогнозами спеціалістів у 2020 р. близько 1,6 млрд. туристів відвідають зарубіжні країни [7].

Інновації - це нові ідеї, форми, послуги і продукти в рекреаційно-туристичній сфері, які по суті є перманентними, глобальними і динамічними [6]. Результатом інноваційного розвитку галузі стала заміна традиційного туризму на нові форми і види, що ґрунтуються на досвіді, є більш спеціалізованими, створеними на замовлення. Тенденція інноваційних змін відрізняється глобальністю, охопила усі туристичні регіони і країни, незалежно від рівня їхнього соціально-економічного розвитку. Відмінності спостерігаються лише в масштабах впровадження інновацій.

Основна сфера змін та інновацій в туризмі пов'язана з використанням інформаційних та комунікативних технологій (ІСТ), які надають туристичному продукту іншу цінність. Так, розвиток туристського попиту, викликаного високим рівнем поінформованості туристів, з одного боку, прискорюють сегментацію і створення нових видів

туристичних продуктів, а, з іншого, сприяють усе більш активному втручанню самих споживачів у процес підготовки подорожі та відпочинку. Інформаційно-комунікативні технології сприяли розширенню туристичних зв'язків. Відомо, що туристичний продукт нині є найбільш затребуваним в Інтернеті. Понад 70 % інформації про види відпочинку, дестинації, ціни туристи отримують через Інтернет. Усе більше споживачів туристичних послуг здійснюють бронювання транспортних послуг та розміщення. В основі мотивації користування інтерактивними засобами є зручність (майже 80 %), відсутність тиску при купівлі послуги (66 %), економія часу (64 %) [8]. За оцінками спеціалістів, подальший розвиток туризму буде також здійснюватися шляхом широкого впровадження інновацій.

В останні два десятиріччя рекреаційно-туристична діяльність характеризувалася й певною екстенсивністю, зокрема освоєнням нових і недостатньо насичених ще туристичних ринків - Азійсько-Тихоокеанського, Південно-Азійського, Південноамериканського, Африканського. Проте, напруга конкурентної боротьби привабливих дестинацій в цих регіонах пом'якшувалася зростаючим попитом як на міжнародному, так і на внутрішньому ринках більшості країн. Поряд з традиційними дестинаціями Європи і Північної Америки, з'являються привабливі для туристичних відвідувань об'єкти і місцевості й в інших країнах, особливо Східної, Південно-Східної і Південної Азії. Тенденція щодо зростання дестинацій в усьому світі розглядається як позитивне явище, яке стимулює збільшення кількості робочих місць, розвиток інфраструктури, зростання обсягу інвестицій тощо [5].

Різноманітність варіантів умов соціально-економічного розвитку країн, їх ресурсного потенціалу, обумовлюють специфіку рекреації і туризму не тільки регіонів, а й окремих країн. Незважаючи на те, що на національному рівні перша десятка країн за двома основними показниками (міжнародними прибуттями і доходами від міжнародного туризму) залишається майже незмінною, суттєвими є тенденції прискореного сталого розвитку рекреації і туризму інших країн, переважно тих, що розвиваються. Вони належать до різних туристичних регіонів світу - Азії, Латинської Америки, Африки, Центральної і Східної Європи, проте їх об'єднують схожі тенденції в розвитку рекреаційно-туристичної сфери. Це, насамперед, розробка нового тур продукту, його диверсифікація по території країни, освоєння значних обсягів інвестицій для удосконалення туристичної інфраструктури, інтенсифікація усіх існуючих брендів для створення позитивного туристичного іміджу країни тощо. До цієї групи країн варто включити такі як Китай, Індонезія, Сінгапур, В'єтнам, Індія, Шрі-Ланка, Непал, Мексика, Еквадор, Віргінські острови, Марокко, Кенія, Естонія, Хорватія, Чорногорія та ін. Кожна з цих країн є порівняно молодою на ринку туристичних послуг, але показує значні позитивні результати в рекреаційно-туристичній сфері як на міжнародному, так і на національному ринках послуг. Зупинимось на аналізі тенденцій розвитку туризму в окремих країнах.

Суттєвий стрибок в розвитку рекреації і туризму за останні 20 років здійснив Китай. Політика країни щодо туризму в цей період базувалася на принципах «розвитку приймаючої сфери, активного розвитку внутрішнього туризму, адекватного розвитку виїзного туризму» [1]. Це допомогло залучити до Китаю значну кількість туристів і викликало стрімкий підйом рекреаційно-туристичної діяльності за усіма показниками. Так, число іноземних туристів зросло в 5 разів - з 27,5 млн. чол. у 1990 р. до 132 млн. чол. у 2007 р., а валютні прибутки від туризму збільшилися з 2,2 млрд. дол. у 1990 р. до 34,8 млрд. дол. у 2007 р., тобто майже у 16 разів [1].

Завдяки швидкому розвитку економіки країни, а також проведенню двох грандіозних заходів – літньої Олімпіади-2008 та виставки ЕКСПО-2010 у Шанхаї, Китай став одним із світових лідерів у сфері в'їзного туризму. Так, готуючись до Олімпіади-2008, країна запропонувала, а потім успішно реалізувала під час її проведення три основні концепції: бути «екологічної олімпіади», «науково-технічної олімпіади» і «гуманітарній олімпіади» [1].

Високо ефективною визнана виставка ЕКСПО-2010, що відбувалася в китайському Шанхаї. Виставку відвідали понад 73 млн. осіб, учасниками були 192 держави і 50 організацій. Загальна кількість культурних і розважальних заходів за увесь період проведення виставки становить майже 20000 (близько ста заходів на день). Ця подія додала організаторам прибуток у понад 12 млрд. дол. Доход середнього бізнесу зріс майже на 20 % [9].

ЕКСПО-2010 долучилася до позитивних туристичних результатів 2010 р. За рік в країні зафіксовано 55,6 млн. візитів іноземних туристів, що провели в ній мінімум одну добу. Це на 9,6 % більше, ніж у попередньому році [7]. Отже, Китай за кількістю туристів витиснув Іспанію з третього місця популярних туристичних напрямків світу. Нині найбільше туристів країна приймає з Південної Кореї та Японії – найближчих своїх сусідів. Суттєво збільшилася кількість туристів також з Росії. Найчастіше туристи відвідують міста Пекін і Шанхай, а також о. Хайнань та його головний курорт Санью. Крім того, за результатами 2010 р. Китай посідає четверте місце за кількістю туристів, що виїжджають. Позитивні результати демонструє й внутрішній туризм Китаю, що обумовлено швидким зростанням середнього класу в країні, покращенням транспортної інфраструктури, інтенсивним освоєнням інвестицій.

При збереженні високих темпів розвитку рекреаційно-туристичної сфери, які демонструє Китай нині, країна може стати одним із світових лідерів галузі. За прогнозами спеціалістів у 2020 р. кількість туристів, що відвідують Китай може досягнути 210 млн. осіб, а валютні надходження від міжнародного туризму досягнуть 58 млрд. дол. [7].

З кожним роком більш популярним напрямком для туристів світу стає Мексика. У 2010 році поїздки до цієї країни обрали 22 млн. туристів, не враховуючи пасажирів круїзних суден, а також тих, хто приїждить з

одноденною екскурсією без ночівель. Країна за результатами 2010 р. посіла 10-е місце в світі з прийому іноземців. За існуючими прогнозами до 2019 р., Мексика може стати п'ятою країною в світі за кількістю іноземних прибуттів із щорічним тур потоком до 50 млн. осіб [9].

В Мексиці цілеспрямовано впроваджується довгострокова державна програма розвитку рекреації і туризму. З 2007 р. в країні проводиться планове покращення туристичної інфраструктури. За останні чотири роки було оновлено 15 тис. км доріг. До послуг гостей – 623 тис. готельних номерів, з яких 151 тис. – це номерний фонд готелів на 20 пляжних курортах країни. А 14 готелів Мексики класифіковані на вищу оцінку «ААА» [9]. Країна намагається максимально розширити рекреаційно-туристичні послуги. Нині країна є провідною в Латинській Америці з оздоровчо-пляжної рекреації. Крім того, вона посідає провідні позиції у світі за кількістю приймаючих круїзів. В останні роки Мексика пропонує своїм гостям безліч інших видів відпочинку, зокрема заняття гольфом, відвідування об'єктів ЮНЕСКО, яких в країні 37, так званих «магічних міст» і сотні археологічних зон. Країна також успішно просуває на міжнародний ринок туристичних послуг свої подієві ресурси, оголосивши 2011 р. – роком туризму, а 2012 р. – роком індійців майя.

З метою підвищення привабливості для в'їзних туристів, Мексика значно покращила візовий режим. З 2009 р. країна проводить візову реформу, в результаті чого оформлення візи відбувається он-лайн і займає близько 5 хвилин.

Позитивна динаміка в розвитку рекреації і туризму, порівняно з іншими країнами Центральної і Східної Європи, відбувається в Чорногорія. У 2010 р. країна прийняла 1,2 млн. осіб. На думку експертів, у найближчі 10 років Чорногорія увійде до числа країн світу, які найбільш активно розвивають туристичний ринок. До 2021 р. сукупні доходи можуть перевищити третину від ВВП країни і становитимуть 36 %. У 2010 р. вони склали 15,7 % ВВП, що є вищим показником, ніж у багатьох країнах Східної Європи [9].

Для підвищення конкурентоспроможності на європейському ринку рекреаційно-туристичних послуг, Чорногорія пропонує різноманітний відпочинок і доступне розміщення. Нині тут працює близько 300 готелів на 40 тис. місць і ще 160 тис. місць доступні у приватному секторі та пансіонатах. Серед видів рекреації переважає пляжний відпочинок. Враховуючи високий рівень навантаження на пляжі, відповідні служби значну увагу приділяють екологічному стану актуальних смуг водних об'єктів. Нині сімнадцяти пляжам країни присуджений курортний знак якості – Блакитний прапор. Найбільше їх на узбережжі курортів Герцог Нова, Будва та Велика Плажа.

Крім відпочинку на морському узбережжі, Чорногорія пропонує туристам винні тури з проживанням на невеликих приватних виноробних комплексах, а також відпочинок у сільських оселях. Саме так туристичні компанії планують залучати туристів не тільки на південь, а й північ

країни, де гостям доступні пішохідні та вело маршрути, що пролягають найпривабливішими куточками країни. Сільський туризм в так званих етноселах з кожним роком стає все більш популярним в іноземних туристів. Крім можливості відпочити на природі, етносела привертають увагу гостей численними етнозаходами, які, перш за все, знайомлять з культурою країни.

Висновки. Отже, аналіз стану рекреації і туризму на сучасному етапі показав, що основними тенденціями їхнього розвитку є глобалізація, стійкість та інноваційність, які охоплюють усі регіони і країни світу. Ці тенденції зберігатимуться й у найближчій перспективі. Помітні окремі зрушення в географії туристичного попиту у зв'язку з виникненням привабливих дестинацій і пропозицією нового турпродукту країнами, що розвиваються, які суттєво впливають на основні показники світової рекреаційно-туристичної сфери.

1. Лильна Х. Развитие туризма в Китае и проблемы его регулирования /Х. Лильна //Вестник НАТ. – 2008. - №2(6). - С. 58-59.
2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) /О.О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2003, 2005. – 436 с.
3. Махновский Д.Е. Туризм и региональное развитие в странах Европейского Союза / Д.Е. Махновский // Страноведение и регионоведение в решении проблем устойчивого развития в современном мире. – СПб:ВВМ, 20010. – С. 280-285.
4. Побоченко Л.М. Тенденції та проблеми розвитку національного ринку туристичних послуг в умовах інтеграційних процесів /Л.М. Побоченко // Тенденції, проблеми і перспективи розвитку національного ринку туристичних послуг: регіональний аспект. –Матеріали всеукраїнської наук. конф. – К.: НАУ, 2010. – С.264-271.
5. Румянцева Т.В. Перспективы развития дестинаций культурного туризма / Т.В. Румянцева. - Предпринт. СПб: СПбГУЭФ, 2003. – 18 с.
6. Сажнева Н.М. Рекреаційна географія: навчальний посібник /Н.М. Сажнева. – Мелітополь: Люкс, 2008. – С. 294-300.
7. World Tourism Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.world-tourism.org
8. World Travel & Tourism Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wto.org/eng/Home>
9. <http://www.Travel.ru/>